

กระบวนการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี”

- » ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลัดดาวัลย์ อินทจักร
- » ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำแขนงวิชาวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์
- » คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

กว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศที่มีการปกครองระบอบ “ประชาธิปไตย” ส่วนใหญ่พยายามผลักดันให้เกิด “สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่เป็นของชุมชนและท้องถิ่น” เพื่อพัฒนาสื่อกระจายเสียงไปในทิศทางที่เอื้อประโยชน์ต่อคนกลุ่มน้อยในสังคม กล่าวคือ หันเหแนวคิดแบบมุ่งการค้า (commercial - oriented) มาสู่บริการสาธารณะ (public service) และบริการชุมชน (community service) มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม รายงานของ The World Association of Community Radio Broadcasters ระบุว่า บรรดาประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างอังกฤษ ญี่ปุ่น แคนาดา และสหรัฐอเมริกา มีการส่งเสริมและพัฒนาสื่อกระจายเสียงเพื่อบริการชุมชนในปริมาณน้อยมาก สวนทางกับประเทศโลกที่สามอย่างประเทศในแถบลาตินอเมริกา แอฟริกา และเอเชียใต้ (Corporation for Public Broadcasting (CPB) : 1993, อ้างใน วิชา อุดมฉันทน์, 2545)

สำหรับประเทศไทย เพิ่งก้าวเข้าสู่ยุคตื่นตัวเรียนรู้เรื่องการกระจายเสียงเพื่อบริการชุมชนเมื่อกว่าสิบปีมานี้เอง โดยเริ่มต้นที่สื่อวิทยุกระจายเสียงก่อน ส่วนกรณีของสื่อวิทยุโทรทัศน์นั้น นับแต่เริ่มมีการกระจายเสียงและแพร่ภาพในปี พ.ศ.2498 (ค.ศ.1955) ก็มีสถานะเป็น “สื่อของรัฐ” ซึ่งรัฐเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในการใช้สื่อเพื่อประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ

ช่วงเวลากว่าครึ่งศตวรรษของสื่อวิทยุโทรทัศน์ในเมืองไทยจึงถูกกลุ่มอำนาจทางการเมืองใช้ในการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันกับกลุ่มธุรกิจมาโดยตลอด เช่น ให้เช่าเวลาเวลา ให้สัมปทานสถานี ขยายช่วงเวลาโฆษณา ฯลฯ ทั้งนี้ โดยมุ่งเน้นการอยู่รอดทางการค้า (commercial viability) มากกว่าส่งเสริมสิทธิเสรีภาพในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของพลเมือง แม้ในช่วงวิกฤตขัดแย้งทางความคิด เช่นกรณีเหตุการณ์นองเลือดเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2535 ซึ่งสื่อมวลชนกระแสหลักของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อกระจายเสียงทุกสังกัดล้วนตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอำนาจรัฐทั้งสิ้น แต่ก็น่ายินดีว่าในเวลาต่อมาได้มีความพยายามแสวงหาวิธีการปลดแอกกิจการสื่อกระจายเสียงออกจากองค์กรชั้นปกครอง เพื่อสร้างเสรีภาพ และจุดประกายความหวังเรื่อง “การปฏิรูปสื่อ” ขึ้นมาในประเทศไทย

เริ่มต้นจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (พ.ศ.2540) บัญญัติไว้ในมาตรา 40 ใจความโดยสรุปว่า คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ ให้มีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ตามวาระหนึ่ง และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ตามที่กฎหมายบัญญัติ² โดยการดำเนินการดังกล่าวต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติและท้องถิ่น ทั้งในด้านการศึกษา วัฒนธรรม ความมั่นคงของรัฐ และประโยชน์สาธารณะอื่น รวมทั้งการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม

² ปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 บัญญัติไว้ในมาตรา 47 ใจความโดยสรุปว่า คลื่นความถี่ที่ใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุคมนาคม เป็นทรัพยากรสื่อสารของชาติเพื่อประโยชน์สาธารณะ ให้มีองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระองค์กรหนึ่งทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ และกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม

ต่อมา มีการออกกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญมาตรา 40 จำนวน 2 ฉบับ ฉบับแรกได้แก่ “พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.2543”³ สาระสำคัญกำหนดให้มีการสรรหาคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) และคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) เพื่อทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่และกำกับดูแลกิจการฯ รวมทั้งเน้นว่า “ต้องจัดให้ภาคประชาชนได้ใช้คลื่นความถี่ไม่น้อยกว่าร้อยละสิบ”

ส่วนกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญมาตรา 40 อีกฉบับหนึ่ง ได้แก่ (ร่าง) “พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ.”⁴ บัญญัติให้ “การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์มีสามประเภท คือ การประกอบกิจการบริการสาธารณะ การประกอบกิจการบริการชุมชน และการประกอบกิจการทางธุรกิจ” เฉพาะประเด็น “การประกอบกิจการบริการชุมชน” นั้น พ.ร.บ.ฉบับนี้ชี้ชัดว่าต้องเป็นประโยชน์ตามความต้องการของชุมชนหรือท้องถิ่นที่รับบริการ และการบริหารกิจการกระทำโดยนิติบุคคลที่จัดตั้งขึ้นโดยสมาชิกของชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ตามหลักเกณฑ์ที่กสช.กำหนด

ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ภาคประชาชนหลายกลุ่มเริ่มเคลื่อนไหวเรียนรู้ร่วมกันตั้งแต่กลางปี พ.ศ.2541 เป็นต้นมา ในรูปแบบที่แตกต่างกันได้แก่ โครงการนำร่องวิทยุชุมชน ตามนโยบายของกรมประชาสัมพันธ์, ศูนย์การเรียนรู้วิทยุชุมชน (นำร่อง), และจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน เพื่อทดลองจัดรายการและออกอากาศจริงจนเกิดข้อขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐ เพราะถูกกล่าวหาว่าเป็น “สถานีเถื่อน” ในช่วงที่ยังไม่มี กสช.กำกับดูแล

แม้ว่าโครงการทดลองต่างๆ ดังกล่าวของงานด้าน “วิทยุกระจายเสียง” จะมีอุปสรรคมากมายและยังขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากภาคประชาชน แต่นั่นก็แสดงออกถึงพลังในการเริ่มต้นปฏิรูปสื่อ ภายใต้แนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชนแบบมี

³ ปัจจุบันเป็น (ร่าง) พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ชื่อว่า “(ร่าง) พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.....”

⁴ ปัจจุบันเป็นพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 ชื่อว่า “พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ.2551”

ส่วนร่วม แตกต่างจากงานด้าน “วิทยุโทรทัศน์” ซึ่งแทบจะไม่มีเคลื่อนไหว เพราะความซับซ้อนของกระบวนการผลิตและเทคโนโลยีการออกอากาศ ที่ส่งผลสืบเนื่องถึงค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

กระนั้นก็ตาม กลางปี พ.ศ.2544 ได้มีองค์กรภาคเอกชนกลุ่มหนึ่ง คือ **กลุ่มศิลปวัฒนธรรมกระจกเงา** พยายามทดลองจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ชุมชนขึ้นเป็นโครงการนำร่องภายใต้ชื่อ **“โครงการบ้านนอกทีวี”** ในชุมชนชาวเขาเผ่าอาข่า บ้านลีผา (ห้วยชม) หมู่ที่ 1 ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย โดยเริ่มออกอากาศอย่างเป็นทางการตั้งแต่วันที่ 1 สิงหาคม 2545 ทุกวัน เว้นวันอาทิตย์ เวลา 19.30-20.00 น. และใช้เครื่องส่งกำลังต่ำขนาด 5 วัตต์ ส่งผ่านช่องสัญญาณระบบ UHF ทั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากธนาคารโลก (the World Bank)

การดำเนินงาน “โครงการบ้านนอกทีวี” ไม่ได้ราบรื่นอย่างที่หลายฝ่ายคาดหวัง ภายหลังการออกอากาศในช่วง 2 ปี พบว่าต้องมีการหยุดพักไปบ้างในบางช่วง และปรับลดช่วงเวลาการออกอากาศ (ณัฐพล สิงห์เถื่อน, 2547) รวมทั้งจากการสังเกตการณ์เบื้องต้นของผู้ศึกษาพบว่าระดับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนยังไม่สอดคล้องกับปรัชญาของการดำเนินงาน “สื่อชุมชน” เท่าที่ควร และอาจจะยังไม่บรรลุผลจนถึงขั้นที่เรียกได้ว่าเป็น “ต้นแบบโทรทัศน์ชุมชนของเมืองไทย” ดังความมุ่งหมายของผู้ริเริ่ม

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงกำหนดโครงการวิจัย เรื่อง **“กระบวนการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน ‘บ้านนอกทีวี’”** เพื่อศึกษาขั้นตอนการดำเนินงานในช่วงปี พ.ศ.2545-2547 พร้อมทั้งวิเคราะห์ปัจจัยเชิงบวกและเชิงลบที่ส่งผลต่อการดำเนินงาน เพราะที่ผ่านมาในประเทศไทยยังไม่เคยมีการวิจัยเกี่ยวกับโทรทัศน์ชุมชนโดยตรงและงานวิจัยเกี่ยวกับโทรทัศน์ท้องถิ่นก็มีน้อยมาก (กาญจนา แก้วเทพ, 2543) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงคาดหวังว่าผลการศึกษาครั้งนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นที่กระตุ้นเตือนให้ผู้เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงภารกิจในการผลักดันให้เกิดสื่อชุมชนที่ดี และช่วยให้ “สถานีโทรทัศน์ชุมชนอย่างเต็มรูปแบบ” ก่อตัวขึ้นโดยเร็ว สมดังเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ตลอดจนความมุ่งมั่นในการปฏิรูปสื่อของทุกฝ่าย

แนวทางการศึกษา

จากที่มาและความสำคัญของปัญหาข้างต้น ผู้วิจัยจึงกำหนดปัญหานำวิจัยสามประการ ได้แก่ ประการแรก กระบวนการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี” ในแต่ละขั้นตอน มีลักษณะอย่างไร ประการต่อมา ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านห้วยชมตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย มีส่วนร่วมระดับใดในการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี” และประการสุดท้าย คือ ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี”

ปัญหานำวิจัยทั้งสามประการข้างต้นได้นำมาสู่วัตถุประสงค์สามประการในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ

1. เพื่อศึกษากระบวนการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี”
2. เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี”
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี”

ทั้งนี้ ผู้วิจัยคาดหวังว่าผลจากการศึกษาจะสามารถกระตุ้นเตือนให้องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อวิทยุโทรทัศน์ อาทิ คณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) นักวิชาการด้านการสื่อสารมวลชน องค์กรพัฒนาเอกชน ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐ ตระหนักถึงความจำเป็นของการวางแนวทางที่เหมาะสมต่อการดำเนินกิจการโทรทัศน์เพื่อบริการชุมชน ขณะเดียวกัน ประชาชนในท้องถิ่นก็มีความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปสื่อ สามารถนำผลการ ศึกษาไปใช้เป็นแนวทางร่วมมือกันผลักดันการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ชุมชนที่สอดคล้องกับความต้องการและประโยชน์ของส่วนรวม และประโยชน์ที่จะตามมาคือ เป็นแนวทางให้กับนักศึกษาคณาจารย์ และนักวิจัยด้านการสื่อสารมวลชน ในการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเชิงทดลองเกี่ยวกับการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ชุมชนที่เหมาะสมต่อบริบทของสังคมไทยในแต่ละภูมิภาค

การดำเนินงานวิจัย เรื่อง “กระบวนการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน ‘บ้านนอกทีวี’” ได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Study) เพื่อตอบคำถามที่ตั้งไว้ ภายใต้

กรอบรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งกรอบแนวคิดทฤษฎีสองประการ อันได้แก่ แนวคิดการกระจายเสียงชุมชน (Community Broadcasting) และทฤษฎีสื่อประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Democratic-Participant Media Theory) ทั้งนี้ โดยที่ ตั้งของ “โครงการบ้านนอกทีวี” ณ บ้านห้วยชม หมู่ 1 ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัด เชียงราย เป็นสนามวิจัยที่มีลักษณะเปิดเผย (overt) ควบคู่ไปกับบริเวณโดยรอบหมู่บ้าน ซึ่งใช้เป็นแหล่งผลิตและเผยแพร่ผลงานโทรทัศน์ชุมชน จากนั้น ผู้วิจัยได้ติดต่อกับหัวหน้าโครงการฯ เพื่อขออนุญาตเข้าไปศึกษา ซึ่งปรากฏว่าได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี และแม้ ผู้วิจัยมีสถานะเป็น “คนนอก” ก็สามารถสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีกับสมาชิกในสนามจนเกิดความไว้วางใจในการให้ข้อมูล

สำหรับวิธีการรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพอันจะนำไปสู่คำตอบ ข้างต้น ประกอบ ด้วยวิธีการแรก คือ การสังเกต (Observation) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของชุมชน กระบวนการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงาน ส่วนอีกวิธีการหนึ่ง คือ การสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อรวบรวมข้อมูลและทัศนะของผู้ดำเนินงาน “โครงการบ้านนอกทีวี” และ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งคณะทำงานและผู้รับสาร โดยเลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์ให้เหมาะสมกับแหล่งข้อมูล ได้แก่ แบบเป็นทางการ (Formal Interview), แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview), และการพูดคุยอย่างกันเอง (Casual Interview)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการเก็บรวบรวมข้อมูลอยู่ในช่วงเวลาที่โครงการประสบ ปัญหาชะงักงันด้านงบประมาณและทรัพยากรบุคคล มิได้ผลิตรายการเพื่อออกอากาศอย่างต่อเนื่อง จึงส่งผลให้ผู้วิจัยไม่สามารถดำเนินการสังเกตกิจกรรมการผลิตรายการได้ ครบถ้วนตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ ประกอบกับการจัดเก็บข้อมูลขององค์กรไม่เป็นระบบเท่าที่ควร ทำให้ขาดบันทึกหลักฐานเอกสารที่จำเป็นต่อการศึกษา ไม่ว่าจะเป็น โครงการและงบประมาณ ผังรายการ บทข่าวหรือรายการ รวมทั้งตัวอย่างรายการ

สรุปผลการศึกษา

หลังการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้สรุปเป็นข้อค้นพบสามประการ เรียงลำดับตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. กระบวนการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี” มีขั้นตอนหลายประการที่แตกต่างจากแนวทางการดำเนินงานกิจการโทรทัศน์เพื่อการค้าในปัจจุบัน โดยเริ่มต้นด้วยการเสนอของบประมาณจากแหล่งทุน จากนั้นจึงจัดโครงการฝึกอบรมความรู้และทักษะการผลิตรายการ จัดประชุมชาวบ้าน กำหนดโครงสร้างการบริหารจัดการ ผลิตรายการ ประสานความร่วมมือกับชุมชน ประชาสัมพันธ์ และประเมินผล

ทั้งนี้ รูปแบบของรายการในช่วงเริ่มต้นโครงการฯ ค่อนข้างหลากหลาย เพราะต้องทดลองทำกันแบบเรียนผิดเรียนถูกและตอบสนองความต้องการของชุมชน ประกอบกับมีช่วงเวลาออกอากาศเกือบทุกวัน รวมแล้วจึงมีรายการต่างๆ มากถึง 17 รายการ โดยส่วนใหญ่เป็นข่าวและสารคดี แต่มีเพียง 3-4 รายการเท่านั้นที่ดำเนินการผลิตอย่างต่อเนื่อง รายการที่ออกอากาศเป็นประจำทุกวันคือ “ข่าวชุมชน” แต่ต่อมาได้เริ่มให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดสดรายการสนทนา “บ้านนอกทีวีสัญจร” จึงกำหนดให้มีสัปดาห์ละประมาณ 2 ครั้ง เพื่อช่วยลดขั้นตอนและเวลาผลิต

ในช่วงหลังของโครงการฯ มีการปรับเปลี่ยนทีมงานผลิต เพราะคนในชุมชนถอนตัวออกไป จึงเริ่มพบทวนปัญหาและหยุดดำเนินการนานหลายเดือน จากนั้นได้พยายามพัฒนาระบบส่งสัญญาณให้ชัดเจนขึ้น และเพื่อให้สอดคล้องกับศักยภาพที่แท้จริงของชุมชน จึงปรับเปลี่ยนช่วงเวลาออกอากาศจากเดิมทุกวัน เว้นวันอาทิตย์ เวลา 19.30-20.00 น. ลดเหลือวันเสาร์เพียงวันเดียว ทำให้รูปแบบรายการเหลือเพียง “ข่าวชุมชน” ซึ่งมีอาสาสมัครและนักศึกษาฝึกงานเป็นกำลังสำคัญในการผลิต ดังนั้น เนื้อหารายการจึงไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนมากนัก และภาษาที่ใช้ก็เป็นภาษาไทยกลาง รวมทั้งขาดความสม่ำเสมอในการออกอากาศ

2. ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี” ในระดับค่อนข้างต่ำ แม้กลุ่มผู้ริเริ่มจะเป็นนักพัฒนาที่มีทักษะและศักยภาพในการดำเนินงาน แต่ยังขาดกลวิธีในการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับการดำเนินงานอย่างเต็มรูปแบบ ในระดับที่เป็นผู้วางแผนกำหนด

นโยบาย (planner) และผู้ผลิตรายการ (sender) ดังนั้น คนส่วนใหญ่จึงพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในระดับผู้รับสารหรือผู้ใช้สาร (receiver / user) เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าคนในชุมชนบ้านห้วยชมอาช่าส่วนใหญ่ยังเห็นความสำคัญของโทรทัศน์ชุมชนและต้องการมีส่วนร่วมหลากหลายรูปแบบ เพียงแต่อยากให้ผู้รับผิดชอบโครงการปรับวิธี การทำงานให้ใกล้ชิดชุมชนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเห็นควรมีค่าตอบแทนที่เหมาะสมในการผลิตรายการด้วย

3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี” ประกอบด้วยปัจจัยภายในและภายนอก ซึ่งสามารถส่งผลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบได้

3.1 ปัจจัยภายใน อาจแยกออกเป็นทั้งจุดแข็ง (เชิงบวก) และจุดอ่อน (เชิงลบ)

ก. จุดแข็ง ได้แก่องค์กรมีประสบการณ์ทำงานด้านชุมชนมายาวนานกว่าสิบปี, โครงการขององค์กรเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการนำเสนอเนื้อหารายการ, บุคลากรผู้ริเริ่มและรับผิดชอบโครงการมีทักษะด้านเทคโนโลยีและพร้อมพัฒนาตนเอง, คุณลักษณะของสื่อชุมชนที่มีขนาดเล็ก ทำให้ผู้รับสารมีปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมได้ง่าย, คุณภาพของการออกอากาศค่อนข้างชัดเจนและครอบคลุมพื้นที่เป้าหมาย, และโครงการได้รับการยอมรับจากสังคมว่าน่าสนใจจึงมีนักศึกษาสมัครเข้าร่วมงานมาก

ข. จุดอ่อน ได้แก่ จุดเริ่มต้นของโครงการไม่ได้มาจากการต้องการที่แท้จริงของคนในชุมชน, บุคลากรขาดประสบการณ์บริหารจัดการงานสถานีโทรทัศน์, บุคลากรมีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับงาน และมีภาระงานหลายด้าน, นักศึกษาฝึกงานที่เป็นคนต่างถิ่นยังขาดความรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณีและสภาพสังคมงบประมาณค่อนข้างจำกัด แม้จะมีเพียงพอในช่วงปีแรก, การออกอากาศไม่ต่อเนื่อง (ออกอากาศ 1 ปี แล้วงด และกลับมาไม่นานก็ต้องงดอีก), และขาดระบบการจัดเก็บข้อมูลบทรายการและผลผลิตรายการที่ออกอากาศ

3.2 ปัจจัยภายนอก

ก. โอกาส

ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มาตรา 40 ส่งเสริมให้เกิดการปฏิรูปสื่อ โดยเฉพาะการกระจายเสียงในชุมชน, ชุมชนมีศักยภาพในการซื้อเครื่องรับโทรทัศน์และ มีไฟฟ้าใช้เกือบทุกบ้านทำให้เข้าถึงง่าย, กระแสความตื่นตัวของสังคมไทยสนับสนุนให้โครงการฯ ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง, องค์กรชุมชนหลายจังหวัดเริ่มศึกษาการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน เช่น อุดรธานี ทำให้เกิดเครือข่ายมากขึ้น, สื่อมวลชนสนใจเผยแพร่ข่าวสารกิจกรรมโครงการฯ และบริษัทผู้สร้างภาพยนตร์ไทยบางแห่งเตรียมสร้างภาพยนตร์เกี่ยวกับการดำเนินงาน “บ้านนอกทีวี”

ข. ข้อจำกัด

ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์เป็นอุปสรรคต่อเทคนิคการแพร่ภาพและเสียง, ความล่าช้าของกฎหมายและระเบียบปฏิบัติด้านสื่อชุมชน รวมทั้งกระบวนการสรรหาคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสทช.), หน่วยงานรัฐมักเข้าใจผิดว่าการทดลองออกอากาศโทรทัศน์ชุมชนผิดกฎหมาย, และชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเจตนารมณ์ในการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ชุมชน

อภิปรายผลการศึกษา

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีหลัก 2 ประการ มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่ข้อสรุป ได้แก่ แนวคิดการกระจายเสียงชุมชน (Community Broadcasting) และทฤษฎีสื่อประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Democratic-Participant Media Theory) โดยพิจารณาร่วมกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งปรากฏผลดังนี้

1. การที่กระบวนการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี” มีขั้นตอนหลายประการที่แตกต่างจากแนวทางการดำเนินงานกิจการโทรทัศน์เพื่อการค้าในปัจจุบันโดยมุ่งสร้าง “การมีส่วนร่วม” ให้มากที่สุดนั้น เป็นเรื่องที่สอดคล้องกับปรัชญาดำเนินงานสื่อชุมชนตาม “แนวคิดการกระจายเสียงชุมชน” (Community Broadcasting) ที่ต้องตอบสนองความต้องการของชุมชน ส่งเสริมการพัฒนาตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม มุ่งมั่นสร้างแนวทางการสื่อสารตามแบบประชาธิปไตยผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน

เมื่อวิเคราะห์การจัดประเภทรายการของโครงการฯ นี้ พบว่ามีความพยายามเสนอทางเลือกมากมายให้ถูกใจผู้รับสารในชุมชน ทั้งประเด็นสถานการณ์ปัจจุบัน การถ่ายทอดแบบอย่าง การชี้แจง วัฒนธรรม และการแก้ไขปัญหาตามที่วิชาการตะวันตกเคยเสนอไว้เมื่อสองทศวรรษก่อน แต่สิ่งที่เพิ่มเติมมากก็คือ การสานสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและชุมชน ซึ่งมีทั้งการนำเสนอเนื้อหาแบบทางการและสนุกสนานเพลิดเพลิน

กระบวนการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี” ได้นำแนวทางของ “ทฤษฎีสื่อประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” (Democratic-Participant Media Theory) มาใช้ในระดับหนึ่ง เนื่องจากการสื่อสารแนวนอน (horizontal) ที่หลากหลายเพื่อสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน โดยมีการแลกเปลี่ยนและสร้างโอกาสให้ผู้รับสารได้กลายเป็นผู้ส่งสารมากขึ้นด้วย นอกจากนี้ ยังเป็นสื่อขนาดเล็กที่เปิดโอกาสให้ชนกลุ่มน้อยอย่างชาวอาขามีสิทธิเข้าถึงและใช้สื่อเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองโดยไม่ถูกควบคุมจากภาครัฐหรือกลุ่มทุน

อย่างไรก็ตาม “บ้านนอกทีวี” ยังก้าวไปไม่ถึงจุดเดียวกับที่ Berrigan, F.J. (1979) ค้นพบในงานวิจัย เรื่อง “การใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อการพัฒนาชุมชน กรณี Kheda TV รัฐเคดาร์ ประเทศอินเดีย” ซึ่งกรณีดังกล่าวเปิดโอกาสให้คนจนเปลี่ยนแนวคิดจากการพึ่งพาผู้อื่นไปสู่การพึ่งตนเองและใส่ใจกับกระบวนการวิจัยควบคู่กับการผลิต เพื่อให้สามารถนำเสนอรายการตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้ เพราะการลองผิดลองถูกแบบไร้ทิศทางมีแต่ทำให้สิ้นเปลืองทรัพยากรและเวลาโดยใช่เหตุ

2. การที่ประชาชนในพื้นที่เป้าหมายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี” ในระดับค่อนข้างต่ำ โดยมุ่งเน้นที่ระดับ “ผู้รับสาร” และบางส่วนอยู่ในระดับ “ผู้ผลิต” แต่ไม่พบว่ามีระดับ “ผู้วางแผน” เลยนั้น บ่งชี้ว่าผู้ริเริ่มยังไม่สามารถสร้างความรู้สึก “เป็นเจ้าของ” ให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชนตาม “ทฤษฎีสื่อประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” ทั้งที่ทุกคนมีสิทธิเข้าถึงและใช้สื่อเพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองในมุมมองของ McQuail (2000) และหาก “บ้านนอกทีวี” เพียงเพิ่มระดับของการมีส่วนร่วมในฐานะผู้นำเสนอเนื้อหา โดยลดบทบาทของผู้ริเริ่มลงเหลือเพียงกำหนดรูปแบบรายการ ดังที่ Agrawal B.C. (1994) เสนอไว้ ก็อาจมีสถานะเป็นสื่อที่สามารถนำ “การเปลี่ยนแปลงบางอย่างมาสู่ชุมชน” เหมือนกับกรณีสถานีโทรทัศน์ท้องถิ่นเคดาร์ถึงแม้จะยังไม่อาจเรียกได้อย่างเต็มปากว่าเป็น “โทรทัศน์ชุมชน” ตามปรัชญาที่แท้จริงก็ตาม

อย่างไรก็ดี ดูเหมือนว่าปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับ “บ้านนอกทีวี” อาจถือเป็นเรื่องปกติสำหรับสื่อชุมชนในเมืองไทย เนื่องจากมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาเรื่อง “แนวทางการพัฒนาวิทยุชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดบุรีรัมย์” ของนิภากร กำจรเมฆกุล และคณะ (2546) ซึ่งบ่งชี้ว่าชุมชนยังคาดหวังในระดับมากให้สื่อช่วยเหลือยามมีปัญหา และคาดหวังน้อยต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานและการเป็นเจ้าของคลื่นความถี่หรือขอจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน ส่งผลให้การมีส่วนร่วมยังอยู่ในระดับต่ำ เพียงเปิดรับฟังและเป็นแหล่งข้อมูลเท่านั้น มิได้ร่วมผลิตและวางนโยบาย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะบริบททางเศรษฐกิจและสังคมของชนบทไทยมีความคล้ายคลึงกัน

3. การที่มีทั้ง “ปัจจัยภายใน” และ “ปัจจัยภายนอก” ซึ่งสามารถส่งผลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบต่อการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี” นั้น ไม่ใช่เรื่องผิดปกติแต่อย่างใด เพราะ Azharuddin (1990) กล่าวว่า การดำเนินงานการกระจายเสียงชุมชนมีความหลากหลายตามบริบททางสังคม

เมื่อวิเคราะห์ใน “เชิงบวก” นิภากร กำจรเมฆกุล และคณะ (2546) เสนอว่าปัจจัยที่ส่งผลให้วิทยุชุมชนเป็นกลไกหนึ่งซึ่งสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนคืองบประมาณที่เพียงพอ การมีคลื่นความถี่ที่ใช้ได้อย่างอิสระเสรีตามหลักการ บุคลากรที่เสียสละและรับฟังความเห็นของผู้อื่น แผนงานที่ชัดเจนและปฏิบัติได้จริง การดำเนินงานที่ตอบสนองความต้องการชุมชน และนโยบายรัฐที่เอื้อต่องาน สำหรับ “บ้านนอกทีวี” มีจุดแข็งที่ตรงกัน คือ เรื่องคลื่นความถี่และบุคลากรเท่านั้น ส่วนที่แตกต่างออกไปอีกก็คือ จุดแข็งด้านศักยภาพขององค์กร คุณลักษณะของสื่อ และเทคโนโลยี รวมทั้งโอกาสด้านกฎหมายช่องทางการเข้าถึงผู้รับสาร และกระแสความตื่นตัวของสังคมในการยอมรับสื่อชุมชนรูปแบบใหม่

ส่วนใน “เชิงลบ” นั้น M.J.R. David (1993) ได้จำแนกสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานกระจายเสียงชุมชนของประเทศศรีลังกา ออกเป็น 4 ประการ ได้แก่ นโยบายทางการเมือง นโยบายการบริหารงานสื่อ ความขัดแย้งกับผู้ประกอบการวิชาชีพ และปัญหาด้านงบประมาณการดำเนินงาน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบแล้ว พบว่า “บ้านนอกทีวี” มีจุดอ่อนที่ตรงกันในเรื่องการบริหารงานสื่อและงบประมาณ นอกจากนี้ ยังมีข้อจำกัดอีกหลายด้าน อาทิ สภาพภูมิศาสตร์ นโยบายการปกครอง ชุมชนขาดความรู้ และการ

พิจารณากฎหมายล่าช้า

ทั้งนี้ หากทีมงานตระหนักในจุดอ่อนและข้อจำกัดที่มีอยู่ ก็จะสามารถปรับปรุงแก้ไขได้ถูกต้อง ขณะเดียวกันก็ควรหิยบจุดแข็งและโอกาสสร้างกำลังใจควบคู่กันไป ด้วย เพื่อพัฒนาแนวทางการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน “บ้านนอกทีวี” ให้มีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป

ข้อเสนอแนะต่อแนวทางส่งเสริมการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชนอย่างเต็มรูปแบบของไทยในอนาคต

บทเรียนจากความสำเร็จหรือสภาพปัญหาของการดำเนินงานโครงการ “บ้านนอกทีวี” ในช่วง 2 ปี ที่ผ่านมา ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสรุป “แนวทางส่งเสริมการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชนอย่างเต็มรูปแบบของไทยในอนาคต” เพื่อให้เหมาะสมกับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของประเทศไทย ดังนี้

1. การเผยแพร่ความรู้เรื่องการปฏิรูปสื่อ

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สถาบันการศึกษา องค์การพัฒนาเอกชน คณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กทช.) และคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) ควรให้ความรู้แก่ประชาชนทั่วประเทศเกี่ยวกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อ เพื่อความพร้อมในการดำเนินงานหรือมีส่วนร่วม

2. การเสนอขอรับการจัดสรรคลื่นความถี่

คลื่นความถี่วิทยุโทรทัศน์จะต้องผ่านขั้นตอนการเสนอขอรับการจัดสรรจาก กสช. และองค์กรที่ดำเนินการดังกล่าวจะต้องมีคุณสมบัติเพียงพอ เช่น การเป็นสมาคมหรือมูลนิธิ เป็นต้น และรัฐมีการออกอากาศควรครอบคลุมเฉพาะพื้นที่เป้าหมายในรัศมีประมาณ 15 ตารางกิโลเมตร เพื่อไม่ให้รบกวนคลื่นสัญญาณการออกอากาศของสถานีฯ แห่งอื่น รวมทั้งไม่สร้างผลกระทบต่อระบบการบินหรืออื่นๆ ดังเช่นที่เคยเกิดมาแล้วกับการออกอากาศวิทยุชุมชนในบางพื้นที่ ทั้งนี้ สถานีที่ในการพิจารณาจัดตั้งสถานีฯ ควรเป็นสถานที่สาธารณะซึ่งตั้งอยู่ภายในชุมชนนั้นๆ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศาลาวัด เป็นต้น

3. การแสวงหาแหล่งทุน

จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเตรียมการเสนอโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนเงินทุนจากองค์กรต่างๆ ที่เห็นคุณค่าของชุมชน ป้องกันปัญหาความไม่ต่อเนื่องในการดำเนินงาน

4. การกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ

ควรสอดคล้องกับความต้องการของแต่ละชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกันตามสภาพภูมิศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และความสนใจ บางแห่งอาจเน้นเรื่องเฉพาะ เช่น การเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของศาสนา การส่งเสริมสุขภาพ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การถ่ายทอดสดการประชุมสัมมนา การนำเสนอข่าว เป็นต้น

แนวคิดในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการนี้ ไม่ควรมองว่าจะจัดทำขึ้นเพื่อแข่งขันกับสถานีโทรทัศน์แห่งอื่นๆ แต่ควรตระหนักว่าโทรทัศน์ชุมชนเป็น “ทางเลือก” ให้กับคนในชุมชนซึ่งต้องการบริโภคเรื่องใกล้ตัวและเป็นประโยชน์มากกว่า (ทำในสิ่งที่สถานีหลักไม่ได้ทำให้กับชุมชน)

5. การกำหนดช่วงเวลาออกอากาศ

ในช่วงแรกควรกำหนดช่วงเวลาทดลองออกอากาศไว้ไม่ตายตัวเกินไป เช่น ทุกวันเสาร์และอาทิตย์ ทุกวันศุกร์ หรือเฉพาะช่วงเช้า ช่วงกลางวัน ช่วงเย็น ช่วงค่ำ เป็นต้น จากนั้นเมื่อชุมชนเริ่มมีศักยภาพมากพอ จึงกำหนดช่วงเวลาออกอากาศ เช่น 18.00-20.00 น. เป็นต้น ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับการความต้องการของชุมชน เพราะโดยปรัชญาของสื่อชุมชนแล้ว ไม่ควรกำหนดตายตัวจนเกินไปนัก คือต้องสามารถยืดหยุ่นได้ และไม่จำเป็นต้องออกอากาศต่อเนื่องยาวนานเช่นเดียวกับสถานีโทรทัศน์ในปัจจุบัน

6. การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม

เป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินงานสื่อชุมชน ทั้งนี้ ควรพยายามผลักดันให้ระดับการมีส่วนร่วมครอบคลุมทั้ง 3 ระดับ ได้แก่ การเป็นผู้ชมรายการ การเป็นผู้ร่วมรายการ/ร่วมผลิตรายการ และการเป็นผู้วางแผนกำหนดนโยบาย เพื่อเป็นข้อยืนยันถึงความสามารถของชุมชนในการรวมกลุ่มริเริ่มกิจกรรมสร้างสรรค์ และเพื่อความยั่งยืนของการดำเนินงานโครงการที่เป็นประโยชน์

นอกจากนี้ ยังอาจจะต้องกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในอีกระดับ คือ การบริจาคเงิน หรือ

สิ่งของตามกำลังของแต่ละบุคคล เพื่อสนับสนุนกิจกรรมของส่วนรวม เช่น บริจาคเงินจำนวน 5-10 บาท ต่อการเสนอข่าว 1 ข่าว ดังที่ผู้ริเริ่ม “โครงการบ้านนอกทีวี” ได้เคยนำเสนอแนวคิดต่อชุมชนคนเมืองของบ้านห้วยชม ในช่วงที่มีโครงการจะขยายรัศมีการรับสัญญาณไปยังชุมชนดังกล่าว เป็นต้น

7. การแสวงหาความร่วมมือจากองค์กรภายนอก

นอกจากชุมชนจะเข้มแข็งแล้ว การมี “พันธมิตร” ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนของโทรทัศน์ชุมชนไทยได้

องค์กรภายนอกอาจมีบทบาทเป็นผู้สนับสนุนความรู้ด้านเทคโนโลยี อุปกรณ์ หรือแหล่งข้อมูล เช่น สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ องค์การพัฒนาเอกชน สถานีโทรทัศน์ชุมชนแห่งอื่นๆ

ตัวอย่างการแสวงหาความร่วมมือ เช่น การนำตัวแทนชาวบ้านที่มีส่วนร่วมดำเนินงานไปศึกษาดูงานสถานีฯ อื่นๆ โดยเฉพาะการศึกษาบทเรียนจากสถานีฯ ทดลองนำร่องอย่าง “บ้านนอกทีวี” เพื่อนำไปเป็นตัวอย่างในการพัฒนาสถานีฯ ของแต่ละชุมชน นอกจากนี้สถาบันการศึกษายังอาจประสานจัดส่งนักศึกษาหรือบุคลากรที่มีความชำนาญด้านเทคนิคหรือการผลิตรายการไปฝึกงานหรือถ่ายทอดความรู้แก่สถานีฯ ตลอดจนสร้าง “เครือข่าย” เพื่อแลกเปลี่ยนรายการและเพื่อเสริมสร้างพลังทางสังคมให้การสื่อสารของชุมชนในชนบท เป็นต้น

8. การประเมินผลการดำเนินงาน

การประเมินผลเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อการพัฒนา โดยควรปรึกษาผู้เชี่ยวชาญในการนำหลักวิชา การที่ถูกต้องมาใช้ประเมินผล เช่น การวิจัยผู้ชม การวิจัยเนื้อหา การวิจัยรูปแบบการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ควบคู่ไปกับการประเมินผลแบบไม่เป็นทางการ เช่น การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

สำหรับโครงการ “บ้านนอกทีวี” นั้น ผู้รับผิดชอบได้พยายามทบทวนผลการดำเนินงาน ทำให้ตระหนักดีว่าการดำเนินงานในช่วงแรกยังไม่มีคุณภาพหรือไม่ประสบความสำเร็จ ทั้งด้านเนื้อหา และวิธี การทำงาน เพราะยังไม่สามารถดึงศักยภาพของชุมชนออกมาได้อย่างเต็มที่ แต่ก็มั่นใจว่าประสบความสำเร็จในแง่ของการสร้างกระแสสังคมและจุดประกายให้ชุมชนอื่นๆ มีความหวัง มีแนวทาง เรียกว่าเป็น “ต้นแบบ” ได้ในระดับหนึ่ง

ประกอบกับชุมชนเคยมีประสบการณ์ตรง และเยาวชนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ กลุ่มผู้ริเริ่มโครงการจึงคาดว่าจะมีความเป็นไปได้ที่จะเดินหน้านำโครงการต่อไปในลักษณะที่ชุมชนร่วมกันวางแผนและแสดงบทบาทในการบริหารจัดการอย่างเต็มที่ทุกขั้นตอน รวมทั้งพัฒนาโครงการให้เติบโตขึ้นได้ด้วยความเข้มแข็งของชุมชน ควบคู่ไปกับการเรียนรู้วิธีการประเมินผลหลากหลายรูปแบบ

ข้อเสนอแนะต่องานวิจัยในอนาคต

1. นักศึกษา คณาจารย์ และนักวิชาการด้านการสื่อสารมวลชน ควรเฝ้าสังเกตการณ์โครงการนำร่องโทรทัศน์ชุมชนที่ริเริ่มดำเนินงานไปบ้างแล้ว เพื่อเปรียบเทียบกระบวนการดำเนินงาน และปัญหาอุปสรรค ตลอดจนแสวงหาแนวทางป้องกัน โดยเฉพาะในช่วงสุญญากาศการปฏิรูปสื่ออย่างทุกวันนี้
2. ควรค้นคว้าองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสื่อชุมชนของประเทศต่างๆ เพื่อนำไปสู่การศึกษาเปรียบเทียบ และให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสื่อชุมชนของประเทศไทย รวมทั้งการจัดทำแผนแม่บทการกระจายเสียงของชาติ
3. ควรสำรวจข้อมูลของประชาชนทั่วประเทศ เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจและความต้องการที่แท้จริงเกี่ยวกับการดำเนินงานโทรทัศน์ชุมชน
4. ควรพิจารณาศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในเชิงทดลองเกี่ยวกับการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์ชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยในแต่ละภูมิภาค

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. 2543. **สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. 2545. **สื่อสารมวลชน : ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : บริษัท โรงพิมพ์ศาลาแดง จำกัด.
- คณะกรรมการความร่วมมือทางวิชาการและวิชาชีพสื่อมวลชน. 2545. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการประจำปี 2545 : สื่อมวลชนไทยภายใต้กระแสการปฏิรูป. กรุงเทพมหานคร.
- ณัฐพล สิงห์เถื่อน. สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม 2547.
- นิภากร กำจรเมฆกุล และคณะ. 2546. เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ 25 ปี นิเทศศาสตร์พัฒนาการ : บทบาทและทิศทางต่อสังคมไทย เรื่อง แนวทางการพัฒนาวิทยุชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดบุรีรัมย์. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แบร์เรต, จอห์น. วิชา อุตมจันทร์ (แปล). 2535. **โทรทัศน์ในอเมริกา**. กรุงเทพมหานคร : หจก.บรรณกิจ เทรตดิ้ง.
- ประไพ เกสร. สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม 2547.
- พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ.2543.
- (ร่าง) พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ.
- พิมพ์ร อามอ. สัมภาษณ์. 22 สิงหาคม 2547.
- ยอด บุตตา. สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม 2547.
- วิชา อุตมจันทร์. 2546. **โลกของการกระจายเสียง : จากจุดเริ่มต้นสู่ยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.
- สมชาย มือแหละ. สัมภาษณ์. 22 สิงหาคม 2547.
- สายใจ สมผกา. สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม 2547.
- สิรินา อาหิ. สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม 2547.
- อาโช อามอ. สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม 2547.

- อาทุม แซหมื่อ. สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม 2547.
- อาปะ อามอ. สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม 2547.
- อาหล่อง อาหิ. สัมภาษณ์. 22 สิงหาคม 2547.
- เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง วิทยุชุมชน ความไม่ถูกต้องอันชอบธรรม. 2546. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. 2542. **ระบบวิทยุและโทรทัศน์ไทย : โครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมือง และผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.

ภาษาอังกฤษ

- Asian Media Information and Communication Centre (AMIC). 1993. **Mahaweli Community Radio : A Sri Lankan Experiment in Broadcasting and Development**. Singapore : Parklane Press.
- Asian Media Information and Communication Centre (AMIC). 1999. **Public Service Broadcasting in Asia : Surviving in the New Information Age**. Singapore : Stamford Press Plt Ltd.
- Bannok TV. 2004. [Online]. Available www.bannoktv.com
- Comstock, George. 1991. **Television in America**. 2nd ed. Sage Publications.
- French, David, and Richard, Michael. 2000. **Television in Contemporary Asia**. Sage Publications.
- McQuail, Denis. 2000. **McQuail's Mass Communication Theory**. 4th ed. Sage Publications.
- Rushton, Dave. 1997. **Creating Local Television : Local and Community Television under the Restricted Services License**. Whitstable Litho Printers Ltd.